

Les minories lingüístiques de Polònia en el marc de l'adhesió a la UE

per Marta Moskal

Resum

L'article que exposem a continuació es centra en les llengües minoritàries de Polònia en el context de l'ingrés a la Unió Europea. Considerarem uns quants aspectes referents a la situació de les minories ètniques residents a Polònia. La qüestió de les minories ètniques residents a Polònia pot enfocar-se des de perspectives diverses, que poden descriure's en termes d'etnolingüística i sociolingüística, d'història i d'estadística, i poden ser caracteritzades segons la seva situació legal. També examinarem la presència i difusió d'aquestes minories lingüístiques en la vida pública actual, i les condicions del seu desenvolupament. A més, identificarem algunes possibles contradiccions respecte al reglament internacional sobre els drets de les minories.

Sumari

1. Introducció
2. Situació lingüística a Polònia
3. Antecedents històrics
4. Aspectes demogràfics
5. Legislació relativa a la llengua
6. L'ús de les llengües en altres esferes públiques
 - 6.1 L'ús de les llengües en l'educació
 - 6.2 Les llengües als mitjans de comunicació
7. Condicions de l'existència de les llengües minoritàries i regionals
8. Conclusions

1. Introducció

Avui dia, a Polònia, com en altres països europeus, observem un renaixement de les cultures regionals i unes actituds favorables envers les llengües de les minories ètniques i les comunitats regionals. Ja fa uns quants anys que la República de Polònia és membre del Consell d'Europa, i el dia 1 de maig de 2004, conjuntament amb altres estats de l'Est i del Centre d'Europa, va esdevenir membre de la UE. La política lingüística de la Unió Europea reconeix que totes les llengües són iguals, i tant les llengües minoritàries com les regionals estan protegides per la llei. Des de l'admissió de Polònia a la Unió Europea, la llengua polonesa ha obtingut estatus de llengua oficial. Al mateix temps, el catàleg de les llengües minoritàries i regionals ha augmentat considerablement. És una enorme càrrega financera i legal, tant pel conjunt de la Unió, com pels estats que en són membres. I, d'altra banda, Polònia està legalment compromesa a observar els estàndards europeus de promoció i protecció de les llengües minoritàries i regionals.

Polònia, igual que la majoria dels nous estats membres, és un país de pluralitats ètniques i lingüístiques. Malgrat que el nombre d'habitants d'ètnies no poloneses que no tenen el polonès com a llengua materna no és gaire elevat (es creu que són prop d'uns 1,2 milions, és a dir, un 3 % del conjunt d'habitants del país), Polònia té una quantitat considerable de grups minoritaris, la llengua nativa dels quals no és la llengua oficial.

2. Situació lingüística a Polònia

Les llengües utilitzades pels ciutadans de la República de Polònia tenen un estatus sociolingüístic variat. Entre aquestes llengües hi ha, d'una banda, el caixubi, que és sens dubte la llengua regional més viva, i és una llengua materna; d'altra banda, hi ha el *karaim* o la llengua armènia (*grabar*, la llengua dels antics armenis) –llengües de minories ètniques i religioses que, de fet, només es troben en la seva forma escrita i que només utilitzen grups molt reduïts. A part, cal considerar els dialectes de la llengua polonesa, que s'utilitzen

correntment en algunes regions particulars, com és el dialecte polonès silesià –llengua materna dels silesians, com també dels que es diuen de nacionalitat alemanya-, o bé els dialectes *Spis-Orava*, que també són llengües maternes de la minoria eslovaca que viu a Spis i a Orava, Polònia.

Cal remarcar que hi ha comunitats residents en regions geogràfiques ben definides, com és l'exemple dels silesians a Silèsia, que manifesten un sentit de la identitat lingüística, cultural i ètnica més feble que no les minories que habiten uns territoris que no estan tan clarament definits, com per exemple els caixubis o bielorusos (russos blancs), o bé els que viuen en la diàspora i no ocupen un territori ben diferenciat, com poden ser els ucraïnesos i els rutens després dels desplaçaments de la postguerra.

Pel que fa a l'història lingüística de Polònia, el polonès és la llengua oficial. No obstant això, Polònia també té 16 llengües minoritàries indígenes (que vol dir que són "utilitzades tradicionalment dins d'un territori determinat d'un Estat pels nacionals d'aquest Estat", els quals conformen un grup numèricament inferior al de la resta d'aquest Estat"¹. Aquesta manera d'abordar la situació lingüística, que exclou les llengües dels immigrants, requereix, però, considerar la història de Polònia des d'un punt de vista lingüístic). Dins del territori de la República de Polònia, cal distingir les següents llengües pertanyent a minories ètniques, agrupades en tres grans categories lingüístiques:²

- 1) *Les llengües regionals*: llengües utilitzades per determinats grups ètnics indígenes, que sovint estan íntimament relacionades amb les llengües de la majoria (per això el seu estatus lingüístic és un tema rebutjable) o bé són dialectes de les llengües oficials. No tenen l'estatus de llengua oficial. Dins d'aquest grup hi podem incloure quatre llengües regionals del territori de Polònia: caixubi, silesià, rutè i wilanowiceà.³
- 2) *Les llengües minoritàries*: llengües de grups nacionals l'estat al qual pertanyen queda fora del territori d'un determinat país i que, per tant, tenen unes variants estàndard normalitzades, que són llengües oficials d'altres països. A Polònia tenim set llengües que poden incloure's dins d'aquesta categoria: el bielorús, el txec, l'alemany, el lituà, el rus, l'eslovac i l'ucraïnès. Dins d'aquest grup s'hi inclouen també les llengües que no tenen l'estatus de llengua oficial de l'Estat –que no estan genèticament relacionades amb la llengua de la majoria, i les utilitzen uns grups indígenes habitants del seu propi territori ètnic però dins del territori d'un altre Estat.
- 3) *Les llengües de diàspora*: les que utilitzen aquells grups ètnics i nacionals que no tenen el seu propi territori a Europa, i que viuen entre els grups majoritaris des de fa tant de temps que ja comencen a semblar autòctons. A Polònia, dins d'aquesta classe de llengües hi trobem: el gitano (dialectes romanesos), l'hebreu i el jiddisch, el *karaim* i l'armeni.

Cal també remarcar que l'hebreu que s'ensenya a l'escola jueva de Polònia està reconegut com a llengua oficial de l'Estat d'Israel, i, per tant, caldria que en la classificació presentada fos considerat una llengua minoritària.

¹ Article 1, punt a), de la Carta Europea de les Llengües Regionals o Minoritàries, Consell d'Europa, ETS núm. 148, Estrasburg, 5. IX. 1992.

² Podeu comparar-ho amb la Carta Europea de les Llengües Regionals o Minoritàries, i amb Giordani, H. "Droits des minorités, droits lingüístiques, Droits de l'Homme", a *Les minorités en Europe. Droits lingüístiques et droits de l'Homme*, Paris: Éditions Kimé, 1992, pp. 9-39

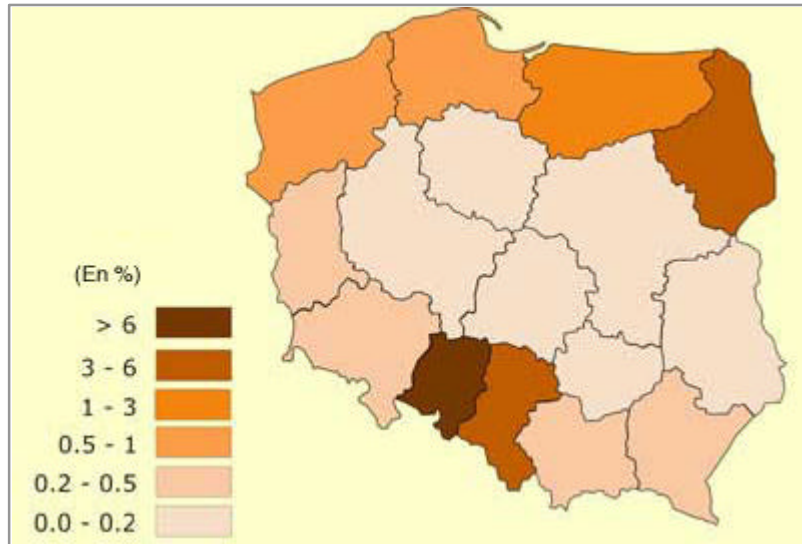
³ Llengua dels habitants de la ciutat de Wilamowice (a Silèsia del sud), que són descendents de colons del segle XIII. El seu etnodialecte, que els germanistes consideren un dialecte alemany mig alt, ara el parlen una quantitat molt reduïda de gent gran.

La taula 1 enumera aquestes llengües, proporciona informació seleccionada sobre les seves relacions lingüístiques, indica les xifres de població parlant estimades, i les localitzacions territorials (compareu amb les figures).

Figura 1. Nova divisió administrativa de Polònia en 16 províncies (1 de gener de 1999)

Figura 2. Nacionalitat no polonesa declarada pels ciutadans de Polònia, 2002 (per províncies)

Taula 1. Minories indígenes i regionals de Polònia

Llengües minoritàries i regionals	Grup minoritari	Família lingüística	Població estimada (en milers)	Ubicació
Alemanys	Alemanys	Llengua germànica	300-500	Província d'Opole, Alta Silèsia, Varmia-Masuria
Silesià	Silesians	Dialecte del polonès	?	Alta Silèsia, Província d'Opole
Bielorús	Bielorussos	Llengua de l'eslau oriental	200-300	Província de Podlaquia
Caixubi	Caixubis	Llengua de l'eslau occidental, que alguns consideren dialecte del polonès	500	Pomerània
Ucrainès	Ucraïnesos	Llengua de l'eslau oriental	200-300	Baixa Silèsia, Varmia-Masuria, Pomerània de l'Oest
Romaní	Ètnia gitana	Indoari central/ Indoirànica/Indoeuropea	15-30	Petita Polònia, dispersada
Rus	Russos	Llengua de l'eslau oriental	10-15	Varmia-Masuria, província de Podlaquia
Llengua dels vells creients		Rus arcaic i dialecte polonès		
Lituà	Lituans	Llengua bàltica	20-25	Província de Podlaquia
Rutè	Rutens	Llengua de l'eslau oriental, que alguns consideren dialecte del ucraïnès	60-70	Baixos Càrpats
Txec	Txecs	Eslau occidental	3	Silèsia, província de Lodz
Eslovac	Eslovacs	Eslau occidental	10-20	Petita Polònia (regions de Spis & Orava)
Armeni (Grabar)	Armenis	Llengua indo-europea	5-8	Cracòvia, Varsòvia, Wrocław, Gdansk
Jiddisch	Jueus	Llengua germànica jueva	8-10	Dispersos: Varsòvia, Gdansk, Wrocław
Hebreu		Llengua semítica		
Karaim	Karaims	Kipchak/Turc comú	0.2	Dispersos: Varsòvia, Gdansk, Wrocław
Tàtar	Tàtars	Kipchak / Turc comú	?	Província de Podlaquia
Wilamowiceà	Wilamowiceans	Dialecte de l'alemany mig alt	0.1	Població de Wilamowice

Font: Estimacions del Govern. Elaboració pròpia

3. Antecedents històrics

Les minories sempre han estat un element important del paisatge etnolingüístic de Polònia. Cal assenyalar que del 1385 al 1795, les terres de Lituània, Bielorússia, gairebé la totalitat del que avui dia és Ucraïna i Polònia formaven part d'un organisme d'estat basat en la unió d'estats lliures (l'anomenada República de moltes nacions) més que no pas en les conquestes territorials. Al llarg d'aquest temps, la tolerància religiosa afavoria l'afluència d'"infidels". Aquest és l'origen de la presència de vells creients txecs -descendents del hussites, russos-, de jueus, i de protestants alemanys. Les comunitats minoritàries constituïen més d'una tercera part de la població polonesa, fins i tot després que recuperessin la independència, el 1918. Durant el període d'entre guerres (1918 – 1939), prop d'un 30 % de la població, de 36 milions d'habitants, eren representatius de minories ètniques. La població de Polònia tenia un 14 % d'ucraïnesos i russos, un 5 % de jueus, un 3.1 % de bielorussos, un 2.3 % d'alemanys, i un 3.1 % d'altres minories, segons un cens de 1931 (Kersten, 1989: 443).

Després de la Segona Guerra Mundial, els aliats van signar uns tractats segons els quals Polònia es trobava dins els límits de les seves "fronteres ètniques", i això va comportar la pèrdua de gairebé tot el seu territori oriental. En conseqüència, les minories van quedar reduïdes fins a un 5 % de la seva població global. Les causes d'aquesta davallada cal buscar-les, principalment, en l'extermini dels jueus, en els canvis territorials i en els desplaçaments de la postguerra –les migracions. A la República Popular Polonesa, el govern va utilitzar una política contra la llengua i la cultura de les minories que fou típica de la política global a l'Europa de l'Est. Era un dels elements d'una pràctica stalinista molt restrictiva i discriminatòria. El desgel polític que es va imposar a partir del 1956 va fer possible que els grups minoritaris (generalment dins de les seves societats socioculturals) cultivessin, d'una manera estrictament delimitada i controlada pels organismes de seguretat, alguns elements de les identitats ètniques i lingüístiques a què pertanyien. El govern va afavorir, en primer lloc, la cultura folclòrica (Majewick, 1995). L'any 1989 va aportar canvis importants en la situació de les minories ètniques de Polònia. La propaganda comunista havia proclamat que l'Estat polonès era un país homogeni en termes d'estructura nacional. Els representants de les altres nacionalitats, habitants dels territoris de Polònia al llarg de moltes generacions, eren percebuts en termes de vestigis ètnics. Els problemes de les minories de Polònia havien estat invisibles fins al 1989 (Odziski, 1998).

No es podia dur a terme una investigació àmplia sobre les qüestions ètniques, perquè la pertinença a una nacionalitat diversa no quedava inclosa dins les preguntes del cens. Les dades segures i completes només les proporcionaven els censos, que es convocaven una vegada cada 10 anys. Des de l'any 1921, a Polònia només es varen dur a terme 9 censos. Durant el període d'entreguerres, les dades sobre la nacionalitat i la religió dels ciutadans van quedar recollides en dos censos (el de 1921 i el de 1931). El cens del 1931 de la religió i la llengua natives en deduïa la nacionalitat. Als anys de la postguerra, la qüestió de la nacionalitat només va quedar reflectida, per primera vegada, a l'últim cens, el de 2002, que va incloure preguntes sobre la nacionalitat i la llengua que els ciutadans utilitzaven a casa seva, en privat.

4. Aspectes demogràfics

Segons el cens públic de maig de 2002, Polònia té 38.2 milions d'habitants. La composició global de la República de Polònia és molt homogènia, perquè la població d'ètnia polonesa conforma gairebé el total de la població (96.7%), i les minories són relativament petites i disperses. Només un 1.2%, és a dir 444.600 ciutadans polonesos, declaren una identitat nacional no polonesa. A més a més, un 2.0% dels ciutadans no declara cap identitat nacional.

Al mateix temps, els resultats del cens semblen indicar que a Polònia encara hi viuen moltes comunitat d'ètnies variades (vegeu la taula 2). D'entre els grups ètnics, els silesians i els alemanys són les minories més àmplies –172.600 dels ciutadans polonesos declaren com a identitat nacional la silesiana, i 147.100, l'alemanya. La tercera i la quarta minoria lingüística són, respectivament, la bielorrussa amb 47.600 ciutadans, i l'ucraïnesa amb 27.200. Els gitanos apareixen en cinquena posició amb 12.700 ciutadans, seguits de les minories històriques, que sumen entre 5.000 i 10.000 persones: rutens, 5.800; lituans, 5.600; caixubis, 5.100. A continuació, vénen les comunitats menors: els russos, 3.200; els eslovacs, 1.700; els jueus, 1.100; els tàrtars, 500; els txecs, 400; els armenis, 300 i, en últim lloc, els *karaim*, 50. Cal remarcar que, l'any 2002, una part significativa del total de la població van declarar la identitat nacional silesiana. Fou la primera vegada a la història de Polònia que els silesians, els rutens i els caixubis eren considerats membres d'una identitat nacional diferenciada, tot i que la legislació polonesa sobre els drets de les minories no els hi considera.

Taula 2. La població de les llengües i de les nacionalitats minoritàries de Polònia, segons el cens de 2002)

Llengües minoritàries i regionals	Població de les llengües declarades (en milers)	Llengua declarada (en %)	Grup minoritari	Població de la nacionalitat declarada (en milers)	Nacionalitat declarada (en %)
Alemany	196	33	Alemanys	147	23.7
Silesià	56	9.5	Silesians	172	27.8
Bielorús	40	6.7	Bielorussos	47	7.7
Caixubi	52	8.8	Caixubis	5	0.8
Ucraïnès	21	3.5	Ucraïnesos	27	4.4
Romanès	15	2.6	Gitanos	12	2.1
Rus	12	2	Russos	3	0.5
Lituà	5	1	Lituans	5	0.9
Rutè	5	0.9	Rutens	5	0.9
Txec	1	0.2	Txecs	0.4	0.1
Eslovac	0.8	0.1	Eslovacs	1.7	0.3
Armeni	0.3	0.1	Armenis	0.3	0.04
Hebreu & Jiddisch	0.2	0.03	Jueus	1.	0.2
Karaim	0	0	Karaims	0.04	0.01
Tàtar	0	0	Tàtars	0.5	0.1
No definit	187.6	31.5	No definits	31.5	30.6
TOTAL	596.3	100	TOTAL	621	100

Font: Cens de 2002. Elaboració pròpia

També cal assenyalar que els resultats del cens del 2002 són molt recents, i encara cal completar-ne l'avaluació. De fet, com en d'altres estimacions prèvies, els representants de les minories ètniques creuen que les xifres dels seus grups estan subestimades, perquè, a conseqüència de la seva exclusió durant el període comunista, els membres dels grups minoritaris prefereixen no fer constar la veritable ètnia a la qual pertanyen. Les principal minories històriques –bielorussos (russos blancs); ucraïnesos; rutens; alemanys; gitanos; eslovacs i russos— sofreixen un procés gradual de reducció i assimilació.

Per una altra banda, la diversitat ètnica comporta la presència de diverses comunitats de parla (Gumperz, 1968). No obstant això, la creixent integració dels grups ètnics indígenes dins la identitat polonesa pot ser deguda a la proximitat de les pròpies llengües i, per tant, el nombre de persones que utilitzen una llengua minoritària a la vida quotidiana és diferent del nombre dels grups particulars. Sense cap mena de dubte, la llengua minoritària que es va definir com a més sovint utilitzada fou l'alemany –parlat per 196.800 persones de ciutadania polonesa.

Val la pena fer constar que el nombre d'individus que declara utilitzar la llengua alemanya és sensiblement superior als que es declaren de nacionalitat alemanya. Conèixer la situació ètnica a Silèsia ens porta a suposar que alguns dels membres de la minoria nacional alemanya que han viscut a la regió de Silèsia des de fa moltes generacions podrien definir la seva nacionalitat com a silesiana. De tota manera, la segona llengua més sovint utilitzada va ser el silesià –56.400–, seguit de la segona llengua regional, el caixubi, que parlen unes 52.600 persones. Un nombre relativament substancial d'individus afirmava que parlava bielorús, 42.200, i 21.100 l'ucraïnès.

Des del punt de vista territorial, els ciutadans polonesos d'identitat no polonesa es concentren, principalment, en tres províncies (Figura 2): a Silèsia, 182.900 (41.1 %), a la província d'Opole, 130.400 (29.3 %) i a Podlàquia, 54.300 (12.2 %). La majoria dels grups ètnics es concentren en una o a tot estirar dues províncies (Figura 3). Els bielorussos estan establerts de manera compacta a la província de Podlàquia, 96.6 %, i els lituans també, 90.3 %. Com els bielorussos i els lituans, els russos i els tàtars també viuen a la província de Podlàquia i a la capital de Polònia, Varsòvia. Però la comunitat russa de vells creients resideix a la regió de Varmia-Masúria. Els caixubi estan establerts a Pomerània, 96.7%, i els eslovacs a la zona sud de la província de la Petita Polònia, 91.1%. Els alemanys viuen, principalment, a la província d'Opole (70.1 %) i a l'Alta Silèsia (20.1 %); tot i així, en el cas dels silesians, la situació queda invertida, perquè un 85.8 % de les persones que es varen manifestar d'identitat silesiana resideix a la província de Silèsia, i la resta de la població (14 %) es concentra a la província d'Opole. Per raons històriques i polítiques, els ucraïnesos i els rutens pertanyen a la minoria més dispersa, però tot i així, aquests grups també estan localitzats en alguns aglomerats regionals: els rutens habiten, per ordre de preferència, la Baixa Silèsia (més del 50 % de la població), la Petita Polònia (27 %) i la província de Lubusz (13.4 %). Els ucraïnesos, per la seva banda, primer residien a Varmia-Masúria (43.7 %), després més del 10 % a Pomerània i a la província de Carpàtia. La població gitana, en canvi, s'ha dispersat per tota la República de Polònia; estan presents gairebé a totes les províncies. Les minories més petites, com els armenis, els *karaim* i els jueus viuen a les grans ciutats: Varsòvia, Cracòvia, Wrocław, Gdansk.

Si hem de tenir en compte les declaracions sobre la llengua utilitzada, resulta que el grup més nombrós de persones bilingües es concentra a Silèsia i a la província d'Opole. A Pomerània hi trobem una situació de bilingüisme interessant⁴: tothom qui parla caixubi és bilingüe en les seves relacions privades i familiars. A Podlàsia, en canvi, la situació és ben diferent: qui utilitza el bielorús i el lituà és més monolingüe que no bilingüe (per a comunicar-se en família i en privat).

⁴ En el sentit de J. A. Fishman (1985).

Figura 3. Minories ètniques autòctones a les províncies de Polònia

Font: Cens de 2002. Elaboració pròpia

La figura 3 il·lustra la ubicació territorial de les minories ètniques a Polònia. Les banderes i els emblemes que representen les minories respectives senyalen la seva presència a les províncies administratives. La mida del símbol marca les xifres aproximades i la importància de les minories en les regions on viuen.

5. Legislació relativa a la llengua

La constitució de la República de Polònia fou aprovada el 2 d'abril del 1997, i entrà en vigor el dia 1 d'octubre del 1997. L'article 27 concernia la qüestió de la llengua oficial de l'Estat: "El polonès serà la llengua oficial de la República de Polònia. Aquesta disposició no violarà els drets de les minories nacionals resultants dels acords internacionals ratificats". L'article 35 de la Constitució garanteix a tots "els ciutadans polonesos que pertanyin a una minoria ètnica o nacional la llibertat de mantenir i desenvolupar la seva pròpia llengua, mantenir els costums i les tradicions, i desenvolupar la seva pròpia cultura", i reconeix específicament el dret "de crear institucions educatives, culturals i religioses destinades a protegir la seva identitat", i de "participar en la resolució de les qüestions relacionades amb la seva identitat cultural" .

A més de la Constitució, diverses actes secundàries fomenten la protecció bàsica de les minories ètniques i nacionals mitjançant la legislació nacional. La qüestió de l'ensenyament de les llengües minoritàries està regulada per l'Acta del Sistema Educatiu del 7 de setembre de 1991, que obliga a les escoles públiques a facilitar als alumnes el manteniment del sentit

de la seva identitat ètnica, lingüística i religiosa i, per damunt de tot, facilitar la instrucció lingüística. Aquesta instrucció pot tenir lloc " a les escoles, els departaments, o en grups separats", "grups, departaments, escoles amb instrucció opcional en llengua, història i cultura", "en grups interescolars d'instrucció". El decret del Ministeri d'Educació Nacional del 3 de desembre de 2002 estipula que el nombre d'alumnes necessaris per a crear una classe (un mínim de 7 per l'escola primària i de 14 per l'escola secundària), i els nombre d'hores lectives setmanals (3 a la setmana).

Bàsicament, és possible utilitzar llengües estrangeres als tribunals, ja sigui per prendre testimoni, durant l'interrogatori, o en la comunicació entre el defensor i el tribunal. El prerrequisit, però, és el desconeixement de la llengua polonesa i no ser membre d'una minoria ètnica o nacional⁵.

Quant als acords multilaterals o els tractats internacionals, la República de Polònia és un signatari de la Convenció per la Protecció de les Minories Nacionals i de la Carta Europea de les Llengües Regionals o Minoritàries, tot i que només la primera ha estat ratificada.

Polònia va signar la Convenció per la Protecció de les Minories Nacionals el dia 1 de febrer de 1995. I el dia 20 de desembre de 2002, després d'un llarg debat i de superar nombrosos obstacles que els partits de la dreta van percebre de seguida, la va ratificar. Avui dia, el sistema legislatiu de Polònia, tant a nivell nacional com a nivell dels compromisos internacionals, estableix la protecció de les persones que pertanyen a una minoria ètnica i nacional, d'una manera en línies generals equivalent a la que projecten les regulacions proposades per la Convenció. No obstant això, la Convenció inclou unes normes que no queden reflectides en la legislació polonesa. Les més importants són les següents:

- prohibir les iniciatives l'objectiu de les quals sigui assimilar les minories nacionals (art. 5.2);
- utilitzar la llengua d'una minoria en públic i en privat (art. 10.1);
- utilitzar la llengua d'una minoria en el tractament amb les autoritats públiques (art. 10.2);
- el dret d'exposar les inscripcions privades en la llengua d'una minoria (art. 11.2);
- els drets, dins l'àmbit de l'educació, d'expandir el coneixement sobre les cultures minoritàries, la formació dels ensenyants destinats a les escoles de les minories nacionals, l'accés als llibres de text escrits en la llengua de les minories nacionals (art.12. 2).

Aquestes punts queden regulats pel projecte de llei del Parlament sobre les Minories Ètniques i Nacionals, inclòs en l'agenda parlamentària. En l'actualitat, el cos parlamentari està elaborant el reglament sobre les llibertats lingüístiques de les minories nacionals. La llei preveu, per exemple, el dret de registrar noms i cognoms segons les convencions ortogràfiques de la llengua materna, i vol respondre als suggeriments sobre la qüestió de posar els noms de les poblacions i dels carrers en llengua estrangera, així com els rètols de les oficines públiques.

Desafortunadament, però, ja fa uns quants anys que el Parlament no s'acaba de decidir a aprovar aquest projecte de llei. La utilització dels problemes de les minories com a instrument de treball per part dels partits polítics, conseqüència d'una política d'estat sinal·lagmàtica, ha estat característica de molts dels organismes que fins ara s'han ocupat, més o menys competentment, dels temes de les minories.

El pròxim document, un dels dos documents europeus més importants sobre la protecció de les minories (lingüístiques o nacionals), és la Carta Europea de les Llengües Regionals o Minoritàries. La República de Polònia va signar la Carta Europea el dia 12 de maig de 2003, però encara no ha estat ratificada, perquè, segons el reglament polonès actual, la República de Polònia no està en condicions de complir en tota conseqüència amb les obligacions legislatives que l'acceptació de la Carta comporta.

Polònia, però, també ha signat uns tractats sinal·lagmàtics irrevocables amb els estats que li són veïns (la República Federal Alemanya, l'antiga República Federal Txeca i Eslovaca, Ucraïna, la República de Bielorússia, la República de Lituània) que garanteixen i consoliden la protecció dels drets de les minories nacionals.

⁵ Art. 5 de l'Acta del sistema general judicial, de 27 de juliol de 2001.

6. L'ús de les llengües en altres esferes públiques

El reglament només influeix de manera parcial sobre la política envers les minories ètniques. La pràctica de la vida pública i la quantitat de recursos financers disponibles en són factors decisius. A Polònia, les accions polítiques envers les minories les du a terme l'administració governamental i afecten, principalment, a les cultures. Un dels instruments de la política cultural per a la promoció d'aquests cercles és el suport de l'ensenyament de les llengües minoritàries, les subvencions a la premsa publicada en aquestes llengües (és regla que cada minoria hauria de tenir garantit el finançament d'un diari) i el suport als esdeveniments culturals. Un element important de la política estatal és garantir l'accés a la radio i televisió públiques,⁶ amb l'objectiu de reforçar aquestes comunitats. No obstant això, no hi ha política lingüística ni cultural en l'àmbit provincial.

6. 1 L'ús de les llengües en l'educació

Les següents minories tenen escoles que imparteixen classes *de* i *en* les seves llengües maternes: l'alemanya, la jueva, la lituana, la russa, l'eslovaca i la ucraïnesa. El bielorús, el rutè i el caixubi s'ensenyen a les escoles públiques com a llengua addicional. La manca d'escolaritat de les escoles romaní es complica, a més, pel problema de la deficiència del nivell d'educació dels alumnes gitanos, que està relacionat amb la pròpia naturalesa del funcionament social d'aquesta comunitat. El desenvolupament del sistema educatiu actual sembla indicar que la protecció és suficient, però, a conseqüència d'un finançament i d'una quota de mestres escassos, aquesta educació no pot satisfer totes les necessitats.

6. 2 Les llengües als mitjans de comunicació

Les següents llengües minoritàries s'utilitzen en publicacions periòdiques subvencionades per l'Estat (la quantitat de publicacions entre parèntesi): alemany (9), bielorús (6), ucraïnès (6), caixubi (5), rutè (4), lituà (2), romanès (2), jiddisch i hebreu (2), eslovac (1), i txec (1).

Les emissores regionals públiques difonen programes en les llengües natives dels (entre parèntesi la quantitat de programes) bielorussos (des de Biaystock – 4); ucraïnesos (des de Biaystock, Koszalin, Rzeszów, Olsztyn – 4); alemanys (des d'Opole i Katowice – 3); caixubis (des de Gdansk i Koszalin - 2) i, en últim terme, els lituans (Biaystock – 1).

La televisió regional pública emet amb regularitat programes pels alemanys (des d'Opole, Katowice, Biaystock – 3); els bielorussos (des de Biaystock – 2), els ucraïnesos (des de Biaystock i des de Varsòvia per a un servei de difusió per tot el país – 2), els kashubs (Gdansk – 1), els lituans (Biaystock – 1) i els russos i els gitanos (ambdós des de Biaystock – 1).

7. Condicions de l'existència de les llengües minoritàries i regionals

Les llengües minoritàries i regionals del territori de Polònia difereixen entre si pel seu nivell de desenvolupament, determinat per molts factors lingüístics i extralingüístics. La força numèrica i l'estat de l'organització de la pròpia minoria és el principal factor lingüístic. En el cas dels tàrtars, els *karaim*, els *wilanowiceans*, els jueus i els vells creients, la força numèrica és poca. La llengua tàrtara i la dels *wilanowiceans* són llengües gairebé extingides a Polònia, a conseqüència d'un procés d'assimilació dins d'aquests grups. El jiddisch i l'hebreu estan en procés de desaparició del nostre país, perquè la quantitat d'individus que els parlen es troba en recessió continuada. El dialecte dels vells creients és molt probable que perduri, si tenim en compte la proverbial adhesió d'aquest grup a les seves tradicions religioses.

Pel que fa a les minories menys nombroses, un factor decisiu de desenvolupament o carència és l'existència d'un estat que actuï de suport de la minoria, i que ajudi al manteniment i desenvolupament de la llengua. Les minories que disposen d'aquest suport de base són, en primer lloc, l'alemanya, que rep un ajut substancial, i també els lituans, eslovacs i ucraïnesos. La situació dels bielorussos és excepcional, perquè els organismes estatals de Bielorússia mostren un interès escàs en el desenvolupament de la llengua bielorussa. Per tant, els bielorussos polonesos han de tenir cura dels seus interessos lingüístics ells mateixos, com els passa també als rutens, que no tenen un país propi. Aquests últims, a més a més, han de superar la resistència del ucraïnesos envers la seva emancipació.

⁶ Llei de la Radiodifusió i Televisió Públiques, de 29 de desembre de 1992.

L'Església pot tenir una importància similar en el manteniment i desenvolupament d'una llengua i, durant molt de temps, ha promoció les llengües ucraïnesa, lituana i rutena. Un exemple modèlic seria la situació del dialecte dels vells creients, de la llengua dels *karaim* i de les llengües dels armenis i dels tàrtars polonesos. En canvi, ni el bielorús ni l'alemany no han pogut comptar amb el suport de l'església –en el cas del primer, el resultat d'aquesta mancança és que la llengua està en perill; quant al segon, la situació tot just comença a canviar. Durant molt de temps, els eslovacs tenien problemes per a utilitzar la seva llengua materna a l'església.

El segon grup de factors és el de les condicions sociolingüístiques. En primer lloc, caldria considerar la situació de les nacionalitats que, tot i gaudir d'una identitat nacional particular, no utilitzen la seva llengua materna per a la comunicació quotidiana (els alemanys polonesos i els eslovacs), perquè han perdut la competència en l'ús de la llengua. En comptes d'això, durant llargs períodes de temps o bé de sempre, han utilitzat els dialectes d'altres llengües en la vida diària (per exemple, els dialectes silesià o Spis-Oravià). Per tant, ara l'aprenen. Una situació diferent, i molt freqüent, és la de les nacionalitats ucraïnesa, lituana i bielorussa, els membres de les quals aprenen una determinada llengua en la seva variant estàndard, però utilitzen la forma dialectal per la comunicació quotidiana. La tercera situació és la d'un dialecte que s'ha utilitzat com a tal fins ara, i que en l'actualitat es troba en procés de guanyar-se l'estatus de llengua estàndard (el rutè), o bé es manté com a llengua primària d'un grup determinat sense adoptar-ne la forma codificada (el romaní).

Per últim, tenim el cas de la llengua romaní, que consisteix en uns modismes ben divergents entre si, utilitzats per membres d'unes comunitats petites, escampades dins l'àmbit d'uns grups més amplis. El romaní, a Polònia, tot just ara comença a tenir una forma escrita, per tant, encara no està plenament codificat, i la seva funció és exclusivament la comunicació corrent i quotidiana (cal remarcar, però, que la llengua romaní, dins del funcionament que li correspon, no és una llengua que es trobi en perill). D'altra banda, les primeres possibilitats de codificació només s'esdevenen quan una llengua es converteix en llengua escrita, i comença a servir de plataforma de comunicació entre diversos grups separats d'una determinada comunitat (introduint els mitjans de comunicació a més gran escala). Fins i tot la codificació preliminar impulsa la introducció d'una llengua a les escoles (i això incrementa el nombre de persones que la parlen i promouen la seva supervivència); un exemple seria el dels rutens, que han estat lluitant per assolir aquests objectius.

Només el complet desenvolupament d'una llengua (quant a desenvolupament de tots els nivells de vocabulari) pot introduir un ús il·limitat d'aquesta llengua en les institucions administratives, econòmiques i científiques. Les minories poloneses que tenen llengües que són les llengües oficials dels països veïns poden utilitzar de manera il·limitada les formes lingüístiques que han estat creades arreu, tot i que potser estan privades de l'oportunitat de contribuir-hi. La situació de les minories que no tenen el seu propi estat, els rutens, o bé de les que no poden comptar amb el suport del seu estat envers la llengua nacional, els bielorussos, és pitjor. Potser com a factor de compensació, les minories bielorussa i rutena de Polònia són més actives en el terreny de la literatura.

8. Conclusions

Polònia, com altres països d'Europa Central i de l'Est, és ara un país diferent del que era fa 15 anys. Després de la restauració de la democràcia l'any 1989, van sorgir els grups que conformen les minories regionals, confessionals (religioses), lingüístiques, ètniques i nacionals. La major part d'aquestes minories no tan sols havien estat privades de tot tipus de protecció o ajut per part de l'estat, sinó que sovint havien estat obertament perseguides (Majewicz & Wichierkiewicz, 1990). Conjuntament amb la seva ampliació, la Unió Europea de l'Est s'ha enriquit amb més de 40 llengües minoritàries noves (16 de les quals trobem dins del territori de Polònia). L'ampliació de la UE, el dia 1 de maig de 2004, pot considerar-se un nou repte i una nova oportunitat per aquestes minories lingüístiques. Com que la Unió Europea es basa en la democràcia i en la ideologia de la diversitat lingüística i cultural, tot els països que hi accedeixin han de satisfer uns certs estàndards europeus de no-discriminació. Aquest compromís és positiu, però no sabem si serà possible protegir totes les noves minories. D'altra banda, Polònia, com altres nous països de la UE, ha anat molt més enllà, en termes de la protecció de les minories i dels drets lingüístics, que no altres estats nacionals occidentals. No obstant això, no n'hi ha prou amb tenir uns certs estàndards

legislatius. Cal subratllar que els drets lingüístics de les minories queden garantits de maneres diferents en cada país. Igualment, no hi ha una política lingüística uniforme identificable a la Unió Europea. Per tant, ens calen els models per a dirigir la política ètnica i lingüística dels nous estats de la Unió.

Marta Moskal

Universitat Jagielloniana de Cracòvia
podgrobelska@wp.pl